

ПРАВОВА ДЕМОКРАТИЧНА ДЕРЖАВА СОЦІАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ, ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В УКРАЇНІ

Перш ніж вести мову про розбудову правової демократичної держави соціального спрямування та про становлення громадянського суспільства в Україні, варто усвідомити суть цих понять та зіставити їх із сучасними суспільними та державотворчими тенденціями, що спостерігаються в Україні та інших державах світу.

Термін «правова держава» набув поширення після виходу у світ праць німецького державознавця Р. Моля в 30-х рр. XIX ст. [1, с. 63].

Політико-юридичне обґрунтування теорії правової держави дали німецькі філософи Іммануїл Кант (1724–1804 рр.) та Георг-Вільгельм Фрідріх Гегель (1770–1831 рр.) [1, с. 65–67].

Основні ж принципи правової держави було сформульовано ще за часів античності, а принцип демократії (у тому числі й військової) реалізовувався на практиці в багатьох племен і народів ще за родово-племінного ладу.

Отже, що ж таке правова держава, демократичне суспільство і яка їхня практична роль у житті конкретно взятої держави?

Незважаючи на багатовікову історію розробки теорії правової держави та демократичного суспільства, єдиного визначення поняття “правова держава” не існує ні в сучасній юриспруденції, ні в політології. Знаковим є також і те, що вже протягом усіх років незалежності України на всіх державних рівнях говорять про побудову в Україні правової держави і формування громадянського суспільства, але ніхто з представників вищої державної влади не пояснив, який саме зміст він вкладає в ці поняття.

Наведемо кілька найпростіших та найзрозуміліших сучасних визначень правової держави:

«Правова держава – це демократична соціальна держава, підконтрольна суспільству, всі дії владних структур якої підпорядковані чинному законодавству» (В. Д. Лагутін) [2, с. 243].

Якщо, виходячи з даного визначення, проаналізувати зміст Основного закону України, то дійсно можна стверджувати, що Україна є демократичною соціальною правовою державою; її Конституція відповідає всім вимогам, які в усьому світі прийнято вважати критеріями демократії, а сам документ за своїм змістом перевершує багато аналогічних законодавчих актів інших країн (у тому числі й тих, які вважаються розвиненими) щодо вимог соціального захисту громадян; надання їм можливості брати участь в управлінні державою, а також і за формою (наприклад, Великобританія не має власної конституції, а роль основного закону цієї країни виконує низка законів і формально скористатися ними підданому Її Величності значно важче, ніж громадянину України).

Однак те, що окремі статті Конституції України (не кажучи про деякі інші законодавчі акти) на практиці не виконуються або виконуються частково (наприклад, статті 10, 18, 46, 47, 48, 49 Конституції України) є яскравим доказом того, що за роки незалежності в Україні так і не збудовано правової держави. Недотримання вимог статей 47 і 48 Конституції ставить під сумнів і те, що Україна є соціальною державою.

«Правова держава – тип держави, основними ознаками якої є верховенство закону, поділ влади, правовий захист особи, юридична рівність громадянина й держави» (Г.В. Новічков) [4, с. 253].

Користуючись таким визначенням, можна констатувати, що в Україні визнано верховенство права та здійснено поділ влади на виконавчу, судову й законодавчу. Стосовно правового захисту особи та юридичної рівності громадянина й держави, то вона є тільки декларативною, оскільки практично кожен державний орган має юридичну службу й у спорі з таким органом громадянин без допомоги юриста (на оплату послуг якого в значній частини громадян України просто немає коштів) приречений на невдачу.

Отже, значна частина населення України втрачає можливість правового захисту в принципі. Дуже прикрим є те, що такі можливості значно знизилися вже після здобуття Україною незалежності та проведення малої судової реформи 2001 року та судової реформи 2010 року.

Наступне визначення найповніше і тільки підтверджує вищевикладені положення.

«Правова держава – така держава, в якій на основі чинного права реально забезпечується здійснення прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина, окремих груп людей, громадянського суспільства в цілому, де держава і людина несуть взаємну відповідальність згідно з чинним правовим законом» [3, с. 37].

Жодне з наведених визначень не є вичерпним, не суперечить одне іншому і взаємно доповнює одне одного. Проте користуючись тільки ними

досить складно скласти уявлення про правову державу, оскільки ці визначення містять додаткові поняття, які також потребують розкриття. Наведемо деякі з них.

«Демократична держава – тип держави, в якій народ є джерелом влади, де державні демократичні соціально-політичні інститути та демократичний тип політичної культури, які забезпечують органічне поєднання участі народу у вирішенні загальнодержавних справ з широкими громадянськими правами та свободами» [4, с. 253].

«Соціальна держава – держава, що прагне до забезпечення кожному громадянину гідних умов існування, соціальної захищеності, співучасті в управлінні виробництвом, а в ідеалі приблизно однакових життєвих шансів, можливостей для самореалізації особистості» (Г. В. Новічков) [4, с. 254].

Соціальна держава – це вільна демократична правова держава, в якій забезпечується гідне людини життя у плані її матеріального і соціального обслуговування, гарантується індивідуальна свобода особи та цивілізованими методами досягається соціальна злагода, вирішуються соціальні конфлікти» [3, с. 55].

Таким чином, проаналізувавши вищенаведені визначення, можемо зробити висновок, що цінність правової держави полягає в її соціальному спрямуванні. Принципи дотримання права і демократії у цьому випадку не можуть бути самоціллю, а є тільки способами досягнення певної мети – проведення соціально спрямованої політики держави. В іншому випадку не держава стоятиме на службі в народі, а, навпаки, – народ буде покликаний служити державі, а точніше, її бюрократичному апарату – від найвищих посадових осіб держави до найнижчих чиновників (нехай, навіть, і виборних), які перебувають на службі в цієї держави.

Література

1. Політологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів/ За ред. О.В. Бабкіної, В.П. Горбатенка. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 528 с.
2. Людина і суспільство: Експерим. підручн. для 11 кл. – Т. 1. – Розділ І. Людина; Розділ ІІ. Суспільство. – К., 1992. – 256 с.
3. Теорія держави і права: Навч. посіб. / А. Ю. Олійник, С. Д. Гусарєв, О. Л. Слюсаренко. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 176 с.
4. Правознавство: Навч. посібник/ В.І. Бобир, С. Е. Демський, А. М. Колодій та ін.; За ред. В. В. Копейчикова – 2-ге вид., перероб. та допов. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 704 с.